

YAZMA SANATI :

AÇIKLAYICI ANLATIM

(EXPOSITORY WRITING)

Dr. Reyhan ÖZSARI

Batılı Kaynaklara Göre Açıklayıcı Anlatım

“Açıklama”, muhatabımız için bir konuyu açmak, netliğe kavuşturmak, tanımlamaktır. Açıklama (exposition) kelimesi, “resmetmek” anlamında Latince bir fiilden gelir ve “genel teftiş için gösterilen bazı şeyler” manasında İngilizce bir isme karşılık gelir. Vazife başında, okulda, bilim ve teknolojiye, adalette, tıpta vb. pek çok uzmanlık alanında açıklama yapmaya gerek duyulur. Memurlar bir evrakı teslim ederken, jeologlar bir konuda röportaj verirken, hastane personeli yeni ekipmanları hakkında bilgi aktarırken, yöneticiler rakiplerinin faaliyetleri hakkında rapor hazırlarken hep açıklayıcı yazı yazarlar.”¹

“Açıklama(exposition), bir kelimenin ya da bir yolun tarifini, bir bitkinin yapısını, bir gözlem mekanizmasını, tarihsel bir olayın yorumunu, bir faaliyeti, felsefi bir yorumu izah etmeye uygun en genel yazım metodudur. Açıklama metodu üzerinde dururken aklımızın doğal işleyiş yollarını öğreniriz. Bu yollardan ikisi olaylar ve nesnelere karşısında sağduyulu ve dikkatli olmaktır. Nesnelere ve olayları açıklarken onları düşünmemiz gerekir. İnsanlarla iletişim kurarken, kendimizi anlatırken; konuşurken ve yazarken ve diğer insanların ne yazıp söylediklerini anlamaya çalışırken açıklama metotlarına gerek duyarız.”²

¹ Writing Well, Donald Hall and Sven Birkerts, Seventh edition, New York, 1991, s.257

² Cleanth Brooks and Robert Penn Warren, Modern Rhetoric, , Second Edition, Harcourt, Brace&world, Inc., Newyork/Burlingame, s.40

Exposition kelimesi sözlükte *bir şeyin ayrıntılı bir şekilde açıklanması ve sanayi ürünlerinin uluslar arası alanda gösterisi*³ manasına gelir. Bu tanımlardan birincisi terimin kompozisyonda kullanılan karşılığıdır. Nitekim Batıda yayımlanan kompozisyon kitaplarında açıklayıcı anlatım genellikle *exposition*⁴, bir tanesinde de *expository writing*⁵ başlıkları altında değerlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle Anglo-Sakson geleneğinde açıklayıcı anlatım metoduna *exposition* adı verilmekte hemen herkes fikir birliği içindedir. Halbuki Türkçe kompozisyon kitaplarında açıklayıcı anlatımı her yazar farklı bir terimle anlatma yoluna gitmiştir. Bu durum Türkçe kompozisyon kitaplarındaki karmaşıklığı göstermesi açısından dikkat çekicidir. Aşağıda önce, açıklayıcı anlatım ile ilgili bir fikir vermesi açısından incelediğimiz batılı kaynaklardan üç tanesinde bu anlatım tarzının nasıl ele alındığı kısaca anlatılacaktır. Daha sonra Robert Pen Warren ve Cleanth Brooks'un birlikte hazırladığı *Modern Rhetoric* başlıklı kaynaktan hareketle açıklayıcı anlatıma dair ayrıntılı bilgi verilecektir.

William M. Tanner'e Göre Açıklayıcı Anlatım

William M. Tanner'in 1923'te yayımlanan *Composition And Rhetoric*⁶ başlıklı kitabında açıklayıcı anlatım *exposition* başlığı altında ele alınmıştır. Tanner, açıklayıcı anlatımı *olguların, fikirlerin, metotların ve ilkelerin açıklanmasına yarayan bir kompozisyon biçimi*⁷ olarak tanımlamıştır. Açıklayıcı anlatım tarzının amacını duyduklarımıza ve okuduklarımıza bir anlam verme şeklinde özetleyen Tanner, bu anlatım tarzının hikâye edici anlatım tarzından daha fazla kullanım alanına sahip olduğunu belirtir. Tanner'e göre açıklayıcı anlatımda gözlem gücü, hüküm verme yeteneği, düzenli düşünme ve doğru bir şekilde ifade etme ilkelerine uymak gerekir. Kısaca açıklayıcı anlatımda anlatmak istediğimiz bir şeyi başkalarına açıklamak

³ Dictionary of English, Logman Groyp UK Limited, New Edition, Glasgow:1991, p.249.

⁴ İncelediğimiz kaynaklardan William M. Tanner, Max J. Herzberg ve Brooks-Warren'in kitaplarında *exposition* kullanılmıştır. bk. William M. Tanner, *Composition and Rhetoric*, Ginn And Company, Boston:1922, p.388. Max J. Herberg-William Lewin, Allyn and Bacon, Boston:1925, p.129. Cleanth Brooks-Robert Pen Warren, *Modern Rhetoric*, Harcourt, Brace&World Inc, New York:1958, p.40.

⁵ John E. Warriner-Francis Griffith, Harcourt Brace Jovanovic, New York:1977, p.339.

⁶ William M. Tanner, *Composition and Rhetoric*, Ginn And Company, Boston:1922, p.388.

⁷ William M. Tanner, *age*, p.388.

esastır⁸. Açıklayıcı anlatımda açıklığın (clearness) önemli bir husus olduğunu vurgulayan Tanner, daha sonra açıklayıcı anlatımın türlerini aktarır. Açıklama türlerini sekiz maddede ele alan Tanner, bu türleri şöyle sıralamıştır: a) tanımlama, b) süreç açıklaması, 3) olguların ve fikirlerin tartışılması, 4) makaleyi yazma, 5) açıklayıcı biyografi, 6) yeniden gözden geçirme ve eleştiri, 7) editörlük, 8) açıklayıcı mektuplar. Bu türlerin her birini ayrıntılı olarak açıklayan Tanner, söz konusu türlerle ilgili örnekler vermiş, ardından öğrencilerin konuyu anlayıp anlamadıklarını ölçen sorular hazırlamıştır⁹.

Herzberg ve Lewin'e Göre Açıklayıcı Anlatım

Herzberg ve Lewin *Speaking and Writing English*¹⁰ başlıklı müşterek hazırladıkları ve 1925'te yayımlanan kompozisyon kitabında açıklayıcı anlatımı *Expositiom* başlığı altında ele almışlardır. Açıklayıcı anlatımı konuşma ve yazmada yapılan her türlü açıklama olarak gören Herzberg ve Lewin, bu anlatımın okurun veya dinleyicinin bilmek istediği olguları açıklama amacı taşıdığını belirtirler. Herzberg ve Lewin'e göre açıklayıcı anlatım *nasıl (how)* sorusuna cevap verir. Bir öğretme biçimidir. Öğretmen zor bir konuyu daha önce bilinenlerden hareketle adım adım öğretirken açıklayıcı anlatım yönteminden faydalanır ve açıklayıcı anlatım günlük hayatın her aşamasında kullanılan bir yöntemdir¹¹. Herzberg ve Lewin'e göre açıklayıcı anlatımın bir takım kuralları vardır ve bu kuralları yazarlar beş maddede toplamışlardır:

- 1)Açıklanması düşünülen konunun dikkatli bir şekilde tanımlanması
- 2)Konunun bölümlerinin düzenlenmesi
- 3)Bu düzene uygun bir taslak plan oluşturulması
- 4)En önemli ayrıntıların seçilmesi ve daha önce yapılan düzenlemenin basitten karmaşığa doğru anlatılması

⁸William M. Tanner, age, p.388.

⁹ William M. Tanner, age, pp.389-414.

¹⁰ Max J. Herzberg –William Lewin, *Speaking and Writing English*, Allyn and Bacon, Boston:1925.

¹¹ Max J. Herzberg –William Lewin, *Speaking and Writing English*, Allyn and Bacon, Boston:1925, pp.129-130.

5)Açıklamanın açık ve ilginç bir şekilde verilmesi için mecazlardan ve diğer renkli anlatım vasıtalarından yararlanılması.¹²

Yukarıdaki her bir maddeyi ayrı başlıklar hâlinde ele alan Herzberg ve Lewin, bu maddelerle ilgili kısa açıklamalar yapmışlar ve her bir maddenin nasıl uygulandığına dair örnekler vermişlerdir.¹³ Herzberg ve Lewin açıklayıcı anlatıma klasik bir bakmışlardır. *Speaking And Writing English* 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde yazıldığında, kitapta yirminci yüzyılda retorik ve dilbilim alanındaki gelişmelerle ilgili herhangi bir bilgi yoktur.

John E. Warriner'e Göre Açıklayıcı Anlatım

John E. Warriner *English Gramer and Composition* başlıklı kitabında açıklayıcı anlatımı *Expository Writing* başlığı altında ele alır ve bu anlatım tarzını *tam kompozisyon*¹⁴ (The Whole Composition) olarak niteler. Warriner yukarıdaki kaynaklardan farklı olarak açıklayıcı anlatımı kompozisyonun bizzat kendisi olarak görür ve konuya compose (düzenleme) kelimesini tanımlayarak başlar. Warriner'e göre *compose (düzenleme) kelimesi bir araya getirerek biçim verme anlamına gelir. Kompozisyon (composition) ise bir konu hakkında toplanmış fikirlerin belirli bir biçimde sunulduğu yazı parçasıdır*¹⁵. Daha sonra kompozisyon yazmanın şartlarına değinen Warriner, kompozisyon yazmanın iki şartı olduğunu vurgular: 1) Kompozisyon yazacak kişinin yazacağı konuya dair fikirlerinin bulunması; 2) Bu fikirlerin etkili bir bütünlük içinde biçimlendirilerek bir araya toplanması.¹⁶ Daha sonra kompozisyonda planlamaya geçen Warriner, bu bağlamda konunun sınırlanması gerektiğini özellikler vurgular. Ardından fikirlerin sıralanması, taslak plan, çeşitli taslak plan örnekleri, taslak

¹² Max J. Herzberg –William Lewin, *Speaking and Writing English*, Allyn and Bacon, Boston:1925, p.131.

¹³ Max J. Herzberg –William Lewin, *Speaking and Writing English*, Allyn and Bacon, Boston:1925, p.129-154.

¹⁴ John E. Warriner, *English Gramer and Composition*, Harcourt Brace Jovanovich, New York: 1977, p.339.

¹⁵ John E. Warriner, *English Gramer and Composition*, Harcourt Brace Jovanovich, New York: 1977, p.339.

¹⁶ John E. Warriner, *English Gramer and Composition*, p.339.

cümler ve taslak cümle örnekleri üzerinde durur¹⁷. Bu konuları örneklerle açıklayan Warriner, ardından açıklayıcı yazı yazmaya dair ilk adıma geçer.

Warriner'e göre sınırlı bir konu seçilip, dikkatli bir plan hazırlandığında, açıklayıcı bir yazının en önemli sorunları çözülmüş demektir¹⁸. Daha sonra, Warriner, açıklayıcı anlatımla yazılmış bir kompozisyonda bulunması gereken giriş, paragraflar, paragraflar arasındaki bağlantılar, anahtar kelimeler, doğrudan alıntılar, dolaylı alıntılar, bağlama edatları, geçiş paragrafı ve sonuç üzerinde durur. Herhangi bir bilimsel yazının yazılış tarzının da anlatıldığı bu bölümle ilgili örnekler veren Warriner, daha sonra açıklayıcı anlatımın temel niteliklerini vurgular. Bu bölümde tanım ve tanımlama çeşitleri, tarif, analiz, tasnif ve süreç analizi gibi konular hakkında bilgi verir¹⁹. Açıklayıcı anlatımın ele alınış tarzı ve seçilen örnekler dikkate alındığında, Warriner'in kitabı yukarıda sözü edilen diğer kompozisyon kitaplarından daha üstün bir kaynaktır.

Brooks ve Warren'a Göre Açıklayıcı Anlatım

Brooks ve Warren, *Modern Rhetoric* başlıklı müşterek eserlerinde açıklayıcı anlatımı, yukarıda ele aldığımız kaynaklara göre, biraz daha ayrıntılı bir şekilde ele almışlardır. Bu bakımdan araştırmamızda, açıklayıcı anlatım değerlendirilirken, Brooks ve Warren'ın görüşleri esas alınacaktır.

Bir açıklama yazısını yazarken kullanmamız gereken bir takım kalıplar vardır. Bu kalıplar bazen *geliştirme metotları* (methods of development) ya da *retoriksel modeller* (rhetorical modes)/*retoriksel kalıplar* (rhetorical patterns) *retoriksel sorular* diye de adlandırılır. Bunlar bir açıklama yazısının içeriğinin düzenlenmesinde yardımcı faktörlerdir²⁰.

¹⁷ John E. Warriner, *English Grammar and Composition*, pp.340-348.

¹⁸ John E. Warriner, *English Grammar and Composition*, , p.348.

¹⁹ John E. Warriner, *English Grammar and Composition*, pp.361-68.

²⁰ Bkz. www.principlesoforganization/webster.comment.edu/grammar/composition/organization.htm.

Açıklama yazısı her şeyden önce bir sorunun cevaplandırılmasıyla ilişkilidir. *Kimya ile neden meşgul oluyorsunuz ya da Tanzimat inkılâbının sebepleri nelerdir* gibi özel konularla ilgili bir soru sorulduğunda, bu tür sorulara sözlü olarak rahatlıkla cevap verilebilir. Fakat soruların yazılı bir şekilde cevaplandırılması istenildiği zaman, bir takım zihni tereddütler ortaya çıkar ve hesap tamamen karışır. Brooks ve Warren'a göre, böyle bir soru ile ilgili daha önce bilinenler soruların cevaplandırılması için asla yeterli değildir. Öncelikle karşılaşılan özel sorunun neyle ilgili olduğuna karar vermek gerekir. Çünkü sorunun nasıl cevaplanacağı, sorunun neyle ilgili olduğuna bağlıdır²¹. Brooks ve Warren, bir konunun açıklanması için rehber niteliğinde 10 soru hazırlamışlardır. Sorular gayri resmîdir ve her konu için sorulması mümkün değildir. Brooks ve Warren'ın belirlediği ve bir konunun açıklanmasına rehberlik eden aynı zamanda her biri birer retorik kalıp olan sorular aşağıya alınmıştır:

1. *Bu nedir?*
2. *Bu ne demektir/ne anlama gelir?*
3. *Bu nasıl bir araya getirilmiştir?*
4. *Nasıl çalışır?*
5. *Bununla amaçlanan nedir?*
6. *Bu noktaya nasıl getirilmiştir?*
7. *Ne zaman meydana getirilmiştir ya da ne zaman olmuştur?*
8. *Bunun değeri nedir?*
9. *Bunun önemi nedir?*
10. *Amaçlanan işlevini daha iyi bir şekilde nasıl gerçekleştirir?*²²

Bir konu hakkında sorulabilecek başka sorular elbette vardır. Fakat Brooks ve Warren bir konuyu açıklamada en önemli soruların yukarıdaki 10 soru olduğunu vurgularlar.²³ Daha sonra açıklayıcı anlatımın kendine has metotları olduğunu belirten

²¹ Cleanth Brooks and Robert Penn Warren, *Modern Rhetoric*, , Second Edition, Harcourt, Brace&world, Inc., Newyork:1958, p.41.

²² Cleanth Brooks and Robert Penn Warren, *Modern Rhetoric*, , Second Edition, Harcourt, Brace&world, Inc., Newyork:1958, p. 41.

²³ Cleanth Brooks and Robert Penn Warren, *Modern Rhetoric*, , Second Edition, Harcourt, Brace&world, Inc., Newyork:1958, p. 41.

Brooks ve Warren'a göre, bu metotlar *ayniyet* (identification), *tanım* (definition), *tasnif* (classification), *süreç analizi* (process analysis) ve *nedensel analizdir* (causal analysis).²⁴

Herhangi bir açıklama yazısında yukarıda belirtilen soruların tamamını görmek pek mümkün değildir. Yazıda söz konusu kalıplardan hangisinin kullanılacağı yazarın amacına veya muhatabın kimliğine göre değişir. Retorik soruların seviyesi ihtiyaca göre ayarlanır. Diğer bir deyişle retorik sorular son derece esnek araçlardır. Bu araçların her biriyle bir giriş yazısı hazırlanabilir ya da yazının bir kısmı desteklenebilir. İyi yazılar, yazının amacının istediği bir düzen içinde retorik kalıpları harmanlar. Bu kalıplar genellikle birleştirmeye yarar. Eğer bir elma bahçesinin dikim sürecini yazacak ve muhatabımıza yabancı bir terim ya da kavramı kullanacaksak süreç analiziyle ilgili bir tanıma (definition) ihtiyacımız vardır; bir terimi tanımlayacağımız zaman tanımlama metotlarından biri olan örnek(example)i kullanırız.(...) Öte yandan iş seçerken, bir kitap ya da geçmiş bir olayı incelerken en çok süreç analizini, sınıflandırmayı ya da örneği kullanabiliriz. Bu soruların bir yorumlama, yani düşünce çeşitleri olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Retorik sorular biçimleriyle konunun anlatılmasına yardımcı olabilir. Başka bir ifadeyle konuya dair düşünme yollarını gösterebilir.²⁵

Tarif / Ayniyet (Identification)

Brooks ve Warren'a göre, en basit açıklama metotlarından biri olan tarif *bu nedir* sorusunun cevaplandırma yöntemidir. Başka bir ifadeyle bir noktanın konuşma diliyle tarifidir²⁶. Örneğin, büyük bir yemek salonunda, aynı masada oturan iki arkadaştan biri diğerine, Ayten Gürbüz'ün kim olduğunu sorabilir. Sorunun muhatabı arkadaşına, *aksakallı yaşlı adamın sağında oturan siyah saçlı esmer hanım* cevabını verir. Hatta konuyu daha da belirginleştirmek için parmağını Ayten Gürbüz'e doğru

²⁴ Cleanth Brooks and Robert Penn Warren, *Modern Rhetoric*, , Second Edition, Harcourt, Brace&world, Inc., Newyork:1958, p.47.

²⁵ söz konusu soruların içeriğine dair daha geniş bilgi için bk. *Writing Well*, pp.259-260

²⁶ Cleanth Brooks and Robert Penn Warren, *Modern Rhetoric*, , Second Edition, Harcourt, Brace&world, Inc., Newyork:1958, p.47.

yönlendirir. Fakat Ayten Hanımı parmağıyla gösterme imkânı olmayabilir. Bu durumda Ayten Hanım'ın şehirde geçen yıl yapılan golf turnuvasının kazanan hanım olduğunu ve iki hafta önce eşi Osman Gürbüz'ün vefat ettiğini belirtebilir. Her iki durumda da konuşma Ayten Gürbüz üzerine yoğunlaşmış; böylece Ayten Hanım büyük ölçüde tarif edilmiş olur.

Bu tür basit tariflerle sözlü anlatımda her zaman karşılaşmak mümkündür. Yazılı anlatımda da zaman zaman bu tür tariflere başvurulur. Örneğin Bergama'ya dair yazılacak bir makaleye, şu ifadelerle başlanabilir: *Bergama İzmir'in Kuzeybatısında bir yerleşim merkezidir. Antik dönemde büyük bir krallığa ev sahipliği yapan şehir, Timur'un İzmir'i fethedişinden beş yıl sonra Müslüman Türklerin eline geçmiştir* denildiğinde, Bergama şehri kısaca tarif edilmiş olur. Tarif edilen nesneye dair ayrıntılı bilgi verilmesi gerektiğinde, açıklayıcı anlatımın diğer metotları devreye girer. Örneğin tanımlama, analiz ve mukayese gibi yöntemlere başvurulabilir. Bu yöntemlerle konu hakkında, tariftten daha ayrıntılı bilgi verileceği doğaldır²⁷.

Tanımlama (Definition)

Modern mantıkta, *tanım bir fikrin veya bir terimin niteliklerini bildiren önerme*²⁸ anlamına gelir. Tanımlama *bir kavramın cins, tür vb sıralaması içindeki yerinin belirtilmesidir. Bir başka ifadeyle, bir kavramın içlemini ortaya koyan zihin işlemidir.*²⁹ Tanımlamanın nasıl yapıldığına geçmeden önce, tanımı yapılacak nesnenin ne olduğuna karar verilmesi gerekir. Daha açık bir ifadeyle, tanım bir şey değil bir kelimedir. Örneğin *keci* tanımlanırken, biz *keci* kelimesini nasıl kullanılacağını söylemeye çalışırız. Kısaca, yukarıda verilen sorulardan ilk soru, başka bir ifadeyle *bu nedir* sorusu tanımın da karşılığıdır.

²⁷ Cleanth Brooks and Robert Penn Warren, *Modern Rhetoric*, , Second Edition, Harcourt, Brace&world, Inc., Newyork:1958, p.48.

²⁸ Osman Pazarlı, *Mantık, Remzi Kitabevi*, İstanbul: 1970, s.25.

²⁹ İslam ve batılı mantıkçılara göre tanımın ne olduğunu ve hangi unsurları içerdiğine dair daha geniş bilgi için bk. Rıza Filizok, *Anlam Analizine Giriş*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2001. s.25.

Tanımlama, aslında tanımlanan nesnenin veya varlığın sınırlanmasını ya da sınırlarının çizilmesini beraberinde getirir. Yani tanımlamada, tanınan bir şeyi tanımayanlardan ayırt etmek, diğer bir ifadeyle o şeyin sınırlarını çizmek ve diğerlerinden ayırmak esastır. Zaten kelimenin İngilizce'si de sınırlamayla ilişkilidir. *definition* kelimesi Latince ilişkili anlamına gelen *de* kelimesiyle sınırlama veya tahdit anlamına gelen *finis* kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.³⁰ Kelimenin sınırlandırılması ile ilişkilendirilen bu tür bir tanımlama fikrinde gizli bir takım talepler vardır. Bu talepler ikna etme süreci boyunca devam eder. Çünkü birilerini bir şeyin doğruluğuna ikna etmek aslında belirli bir amaca ulaşmak gayesi güder. Tanımlamada işte bu amaçlar göz önüne alınır. Örneğin *demokrasi*, *din*, *dürüstlük* veya *iyilik* gibi kelimelerin tanımlanması *kedi* kelimesinin tanımlanmasıyla aynı şey değildir. Her şeyden önce bu kelimelerin anlamı kaygandır ve kelimelere verilecek anlam bizim dünya görüşümüzle, dünya görüşümüzün sınırlarıyla yakından ilişkilidir. Öncelikle bu tür terimlerin nasıl kullanıldığını bilmek, bu ön bilgiden sonra tanımlamaya girişmek daha akıllıcadır. Burada terimle bir nesneye veya bir fikre gönderme yapan anlam birimlerinin meydana getirdiği herhangi bir kelimeyi ve kelime grubunu kastediyoruz³¹. Kısaca tanımlamada belirli bir amaç olmalıdır ve tanım söz konusu amaca uygun bir şekilde yapılmalıdır.

Tanımlama belirli bir bilgi gerektirir. Terimin gönderme yaptığı nesneye dair bilgi yoksa veya nesneye dair bilgi eksikliği varsa, söz konusu nesne tanımlanamaz. Tanımlama bir dengelemedir. A terimini tanımlamak istediğimiz zaman, A B'dir veya X,Y ya da Z'dir deriz. Dengeleme iki terimden meydana gelir: a)tanımlayan, b)tanımlanan. Bu durumda tanımlayan ile tanımlananın birbirine eşit olması gerekir.³² Diğer bir deyişle, ifadenin anlamında herhangi bir değişikliğe gitmeksizin bir terim diğerinin yerine ikâme edilebilmelidir:yer değiştirme ilkesi.

³⁰ Daha geniş bilgi için bk. Cleanth Brooks-Robert Pen Warren, *Modern Rhetoric*, Second Edition, New York: 1958. pp.48-50.

³¹ Daha geniş bilgi için bk Brooks &Warren, *Modern Rhetoric*, Second Edition, p.48.

³² Brooks &Warren, *Modern Rhetoric*, Second Edition, p. 49.

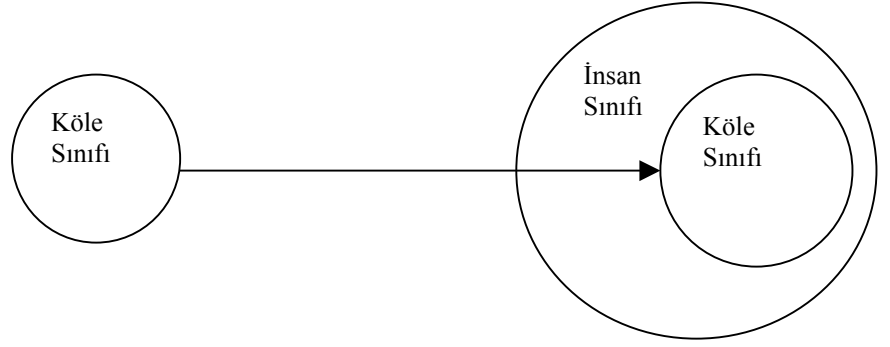
Sözelimi köle kelimesini bir başkasının yasal mülkiyetinde olan insandır diye tanımlar ve bu tanıma dengeleme kuralına açısından bakarsak şöyle bir tabloyla karşı karşıya kalırız:³³

Köle = *bir başkasının yasal mülkiyeti altında olan insandır*
Tanımlanan = Tanımlayan

Burada tanımlayan başa alınıp tanımlanan sona alınsa bile, anlamda herhangi bir değişiklik olmaz. *Köle olmak ölümden kötüdür* önermesi de *birinin yasal mülkiyeti altında olmak ölümden kötüdür* ifadesiyle hemen hemen yakın anlamlıdır. Fakat her iki önermede de tanımlama kurallarına tam olarak uyulmamıştır.

Köle kelimesine dair başka bir önermeyle konu biraz daha genişletilebilir: “*Köle bir insandır.*” Cümlesinin doğruluğunu herhalde hiç kimse tartışmaz. Bununla beraber bu ifade bir tanım mıdır? Soruya iki toplumsal grup ve sınıfı dikkate alarak bakalım: Bunlardan birisi insan diğeri köle sınıfı olsun. İnsan sınıfı köle sınıfından daha büyük bir gruptur. Yani köle olmayan insanlar da vardır. Orijinal öncülümüz olan *köle bir insandır* önermesi, büyük sınıf olan insan sınıfı küçük sınıf olan köle sınıfını kaplamı içine aldığı için, doğru bir önermedir.

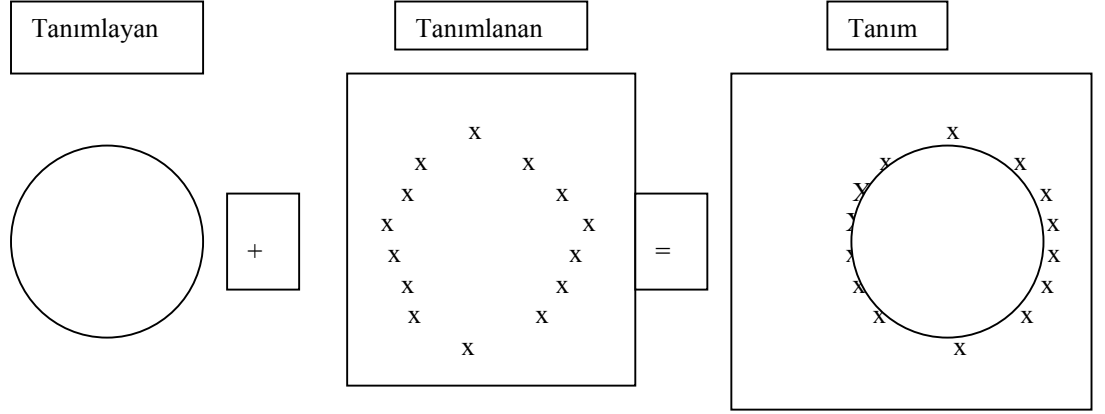
³³ Örnek Brooks & Warren’in Modern Rhetoric başlıklı kitabından alınmıştır. P. 50.

1. Şekil³⁴

1. *şekilde* görüldüğü gibi, insan sınıfına dair söylenilen her ifadenin köle sınıfını da kapsadığı açıktır. Çünkü köle sınıfı insan sınıfının kaplamı içindedir. Fakat köleler için söz konusu olan özelliklerin tamamı bütün insanlar için geçerli değildir. *Köleler iki ayaklıdır* önermesi belki bütün insanlar için söz konusu olabilir. Fakat bütün insanlar için ortak olmayan, sadece köleler için doğruluğu geçerli olan pek çok nitelik vardır. *İnsan olmak ölmekten kötüdür* önermesi her zaman doğruluğu olan bir önerme değildir; sadece bazı durumlar için geçerli olan bir ifadedir. Öte yandan *Köle bir insandır* önermesi dönüşümlü bir önerme değildir. Tanımlayanın kaplamı tanımlanandan daha geniştir. Bu bakımdan *Köle bir insandır* önermesi doğru bir tanım değildir. Çünkü bu önermede tanımlayan ve tanımlanan birbiriyle aynı genişlikte değildir. Diğer bir ifadeyle tanımlayan ve tanımlananın sınırları örtüşmemektedir. Tanımlayan ile tanımlananın sınırlarının nasıl olması gerektiği 2. şekilde gösterilmiştir:

³⁴ Şekil Brooks & Warren, *Modern Rhetoric* başlıklı kompozisyon kitabından alınmıştır. Bk. Brooks & Warren, *Modern Rhetoric*, Second Edition, p.49.

2. Şekil

Özetlersek, tanımlama uzay ve zaman belirtilerek *bu nedir* sorusunun cevaplandırılmasıdır. Tanım, bir nesneyi kendisiyle ilgili genel bir sınıftan ayırarak söz konusu nesneyi belirli bir sınıfa yerleştirme çalışmasıdır. Tanımlamadaki bu süreç keyfi bir süreç değildir. Zihnin doğal bir çalışma tarzıdır. Belirli bir bilgi birikimi ve ön araştırmayı gerektirir. Öncelikle nesnenin nasıl olduğunu düşünülmesi, nesnenin mahiyeti ortaya konulmalıdır. Tanımlama ile ilişkili bu doğal süreç en basit örnekleri tanımlarken de göz önüne alınmalıdır.

Tanımlamanın birtakım kuralları vardır. Her önerme bir tanım değildir. Her önerme de tam ve mantıklı bir tanım sayılmaz. Tanım temel niteliklerle yapılır. Tanımlanan nesne veya varlığın bütün nitelikleri tek tek sayılmaz. Ayrıca geçici niteliklerden tanımlama olmaz. Tanım, tanımlayan terimin bütünü kapsar ve yalnız tanımlanan terimin niteliklerini içerir. Bu bakımdan tanımlayan ile tanımlanan yer değiştirdiğinde yine tanım doğru olur. Başka bir ifadeyle tanımın tersi de doğrudur. Bir

tanım yakın cinsiyle türsel ayrımını içinde bulundurmalı ve bu türsel ayrım başka türlerde olmamalıdır³⁵.

Tasnif / Sınıflama (Classification)

Sınıflama, kısaca, varlıkların veya eşyanın cins ve türlerine göre ayrılıp, sıralanmasıdır. Tasnifte varlıklar veya eşyalar benzerliklerine veya farklılıklarına göre birbirinden ayrılır. İyi bir tasnifte uyulması gereken iki kural vardır. Bu kurallardan birincisi, sınıflandırılacak bütün varlıkları veya eşyayı yalnız bir tür içine almak; ikincisi ise sınıflandırılacak varlıklardan hiçbirini aynı zamanda iki ayrı türün içinde bulundurmamaktır³⁶

“Sınıflandırma veya tasnif bir düzenleme aracıdır. Sınıflandırırken bütün nesnelere pay edilip kesin bir karakteristikle birlikte gruplandırıldığı için ayrı kategorilerdeki şeyleri ayrı yerleştiririz. (...) Bir video kasetçisi, filmleri; piyasaya yeni çıkanlar, müzikaller, korku filmleri, bilim-kurgu, macera ya da romantik vs. diye pek çok başlık altında sınıflandırır. Kısacası insanlar düzenlemek ya da ayrı şeyleri uygun gruplara toplamak istediklerinde sınıflandırmayı kullanırlar.”³⁷

Bir yazıya başlamadan önce neler anlatabileceğimizi kafamızda tasarlarız ya da bir müsvedde kağıdına sıralarız. Konu hakkında bildiğimiz pek çok şey olabilir; ancak onları bir ayrıma tabi tutmayıp, aklımıza geldiği gibi sıralarsak, okurumuzun bizden beklediği mantıkî tutarlılığı ve açıklığı ihlâl etmiş oluruz. Bunun olmaması için uygulayabileceğimiz en basit çözüm, düşüncelerimizi sınıflandırmak ve bir plân dahilinde sıralamak olacaktır. Zaten aklımız otomatik bir sınıflandırıcıdır. “Sınıflandırma bir düşünce biçimidir. Aklımız nesnelere daima kategorilerine uygun hale getirir: elmalar, şehirler, otomobiller, solaklar, müzik aletleri vs. Hepimiz yaygın olan samimi konuşma tarzını biliriz: “İki çeşit insan vardır...” Benzerliklere göre

³⁵ Tanımlama kuralları için bk. Osman Pazarlı, Mantık, s. 26.

³⁶ Bk. Tasnif ve tasnif çeşitleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Osman Pazarlı, Mantık, Remzi Kitabevi, İstanbul:1970, s.28.

³⁷ The Resourceful Writer A Basic Writing Course, p.180

gruplandırırız daha sonra farklılıkları gözetiriz. Eğer oy kullananları sınıflandırırken insanları Demokratlar, Muhafazakarlar, Sosyalistler vs. diye ayırırsak bu fark gözetme bir karakteristiğe dayanır. Kullandığımız arabaları düşünürsek, onları kat ettiği mile, ücretine, üretildiği ülkeye, ölçülerine ya da ayırt edici bir başka özelliğe göre sınıflandırırız.³⁸ Anlaşılacağı gibi günlük hayatımızda farkında olmadan hemen hemen her şeyi sınıflandırırız: Renkleri, kokuları, sesleri; hatta soyut olduğunu düşündüğümüz duygularımızı bile öfke, korku, sevinç, mutluluk diye belirleyici özelliklerini düşünerek ayırırız.

“Sınıflandırma düşüncemizi tertipli tutar. Sınıflandırmada iyi bir düzenlenmenin esası, benzer kategorileri himaye eden paralelizmdir. Eğer edebî formları sınıflandırırız, kurgu, drama ya da şiirden söz edebiliriz ve sınıflandırma paralel gider. Eğer romanda, dramda, kısa hikayede, şiirde ve sonede sınıflandırma yapmaya zorlansaydık aklımız karışardı. Drama genel bir kategoridir; fakat roman ve kısa hikaye genel olarak kurgu kavramının alt kategorisidir; şiir genel bir kategoridir ve sone şiir kategorisi içinde özel bir biçimdir. Paralellik, düşüncemizin açıkça tanımladığı sınırları himaye eder.

Bir konunun taslağını çizerken, paralel sayılar ya da harfler kullanarak paralel kategorilere sadık kalırız- Roman rakamı, büyük harf, Arap rakamları, küçük harf:

I

A.

1.

a.

Örneğin savaş zamanı ekonomilerini şöyle sınıflandırabiliriz:

I.Endüstri

A.Askeriyeye için üretim

ve

B.Siviller için üretim

A ve B'nin altında coğrafi bölgeler için konuyu ayırmak gerekebilir:

³⁸ Writing Well, s.264

- 1.Doğu bölgesi
- 2.Güney bölgesi
- 3.Orta batı bölgesi
- 4.Dağlık bölge
- 5.Batı kıyı bölgesi

deyip ilerleyebiliriz:

II.Taşımıcılık

ve sonra, Denizde ve Karada diye alt bölüm açıp Karaya ek olarak Demiryolu ve Karayolu'nu da ilave edebiliriz. Burada sınıflama ve bölme, sınırları, çerçeveleri ve konteynırları oluşturan düşünce modelleridir.”³⁹ Burada örnek olarak aldığımız sınıflandırma modeli açıklayıcı bir yazıda başlangıç için yapılacak bir taslaktır. Elbette tasnif edilen bu bölümleri açıklarken açıklama yazısının diğer geliştirme yollarına da – tanımlama, örnekleme, mukayese vb.- başvurulmalıdır.

Sınıflandırırken dikkat edilmesi gereken bir hususun, daha sonra ele alacağımız *mukayese ve tezat* gibi bazı şeyleri benzerliklerine ve farklılıklarına göre “ayırma/bölme” olduğunu belirtmiştik. Ancak bölme ile sınıflandırma arasındaki farkı hatırlatmamız gerekir. “Bölme aynı zamanda insan düşüncesinin karakteristiğidir. Sınıflandırma pek çok şeyi düzenli bir hale koyarken; bölme, onların parçalarını tek şeylere ayırır. Bölme bize bir nesnenin anatomisini verir, unsurları aracılığıyla bir şeyi anlamak analizdir ya da parçalara ayırmaktır. Örneğin bir elma; kabuk, sap, et ve çekirdekten oluşur. Federal devleti analiz etmek için onu yasama, yürütme ve yargı diye üç kısma ayırırız.”⁴⁰

Sınıflandırma ve bölmeyi birbirine karıştırmak bir yazıda olabilecek muhtemel hatalardan biridir. İki kalıbın birbirinden farklı olduğu unutulmamalıdır. “Genellikle yazarken dikkatsizce bir kalıbı kullanarak başlayıp ne yaptığımızı bilmeden anormal sonuçlarla diğerini kullanarak bitiririz. Bir yazıya Federal devletin unsurlarını analitik

³⁹ Writing Well, s.264

⁴⁰ Writing Well,s.265

olarak bölmeye başlayıp sonra üçüncü bölüm olan yaşamayı çıkartarak yerine dünyadaki farklı yasama organlarını sınıflamaya girişirsek tutarsızlık yapmış oluruz.”⁴¹

Sınıflandırmaya Bir Prensipte Başlama: Bir konuyu sınıflandırırken onun pek çok kategorisi olduğunu tespit edebiliriz. Bunun için kendimize bir sınıflandırma prensibi belirlememiz gerekir. Kitaplığımızdaki kitapları tasnif ederken yazarlarını, konusunu, dönemini, alanını, okunuş sıklığını vs. düşünerek bunlardan birini belirleriz. “Her tasnifte yalnızca bir sınıflandırma prensibi kullanabiliriz. Nesnelere birden fazla sınıflandırma prensibiyle düzenlemek, sadece her şeyi başladığımız anki kadar karışık yapacaktır. Prensipte, amacınıza bağlı olarak nesnelere tasnif etme seçimidir.”⁴²

Başlangıçta Sınıflandırma Prensipten Kurma: Bu prensip okuru daha yazının başında bilgilendirmek içindir. “Mesela bir müzakerede, sınıflandırma prensibi sınavlara hazırlık yollarını tasnif etmekse, şöyle bir şeyler söylenebilir: *Bir sınava çalışmanın pek çok iyi yolu vardır...*”⁴³

Kategorilere Göre Sınıflandırma: “Sınıflandırma kategorileri oluştururken, mantıkî olmakla beraber uygun olmasına ve aynı ya da paralel formlarda olmasına dikkat edilmelidir.”⁴⁴ Örneğin kitaplarınızı yazarına, dönemine ve konusuna göre şöyle kategorilere ayırabilirsiniz:

Yazarına göre	Dönemine göre	Temasına göre
Nabizade Nazım	Tanzimat Dönemi	Köy Yaşamı
Yakup Kadri Karaosmanoğlu	Milli Edebiyat Dönemi	Kurtuluş Savaşı
Halit Ziya Uşaklıgil	Servet-i Fünûn Dönemi	Aşk

Uygun Sınıflandırma Kategorilerini Dahil Etme: “Basit bir kompozisyonda, çok sayıda sınıflandırma kategorisi bulunduğunu keşfettiyseniz, sınıflandırma

⁴¹ Writing Well.s.265

⁴² The Resourceful Writer A Basic Writing Course, s.181

⁴³ a.e.,s.181

⁴⁴ a.e.,s.182

prensibinizi yeniden gözden geçirmek gerektiğini de bulabilirsiniz.”⁴⁵ Kategorilere ayırırken en gerekli olanları belirlediğimizden emin olmalıyız. Kategorileri atlamamalı ya da sınıflandırma prensibi dışında bir şey eklememeliyiz. Örneğin, kitapları sınıflandırırken kaynak kitapları ya da sözlükleri unutmamalıyız. Öte yandan kitapları fiyatına ya da sayfa sayısına göre sınıflandırmak gereksiz bir sınıflandırma prensibi olabilir.

Anafikri Belirleyen Kategorileri Kullanma: “Konu cümlesinde ya da tez ifadesinde ferdi sınıflandırma kategorileri ayrıntılı bakışla verilmelidir. Bir konu cümlesi ya da tez ifadesinin bir fikrin desteklenmesi ya da açıklanması olduğu unutulmamalıdır.”⁴⁶ Bu sınıflandırma ifadesi kişisel bir yargıya dayanmalıdır. Yani taraflı bir bakış açısını yansıtmalıdır. Örneğin, “en sevilen meyve çilektir.” ifadesi öznel bir ifade değildir.

Örneklerin Tam Kullanımını Sağlamak: “Okurun, sınıflandırmaya dahil edilmiş sebebini anlaması için, sınıflandırma yazısında her bir kategoriye bütünüyle tasvir etmeye özellikle dikkat edilmelidir.”⁴⁷ Tasvir edilen her bir kategori bir birine paralel olmalıdır. Örneğin öğretmenleri, stajyerler, tecrübeliler ve uzmanlar diye ayırdıysanız, her birinin ders anlatmadaki başarısını değerlendirmelisiniz. Birini anlatıp diğerini anlatmamak inandırıcılığı azaltabilir.

Kategoriler ve Örnekler Arasındaki Geçişleri Kullanma: Geçişler bir paragrafı diğerine bağlayan bağlantı sözcükleri ya da öbekleridir. Bir kural olarak geçiş sözlerinin bir birine paralel olması gerekir. Aşağıda bir sınıflandırmaların olduğu bir tez cümlesinden sonra ayrı ayrı paragraflandırılan cümleler arasındaki geçişleri görebilirsiniz:

⁴⁵ a.e.,s.182

⁴⁶ The Resourceful Writer A Basic Course, s.183

⁴⁷ a.e.,s.183

Tez cümlesi: *İnsanların tatile çıkmalarının pek çok sebebi vardır: Dinlenmek, monotonluktan kurtulmak, uzun zamandır görülemeyen aile büyüklerini ziyaret etmek, memlekete gitmek, havanın çalışma motivasyonunu azaltacak kadar sıcak olması vb.*

Geçiş cümlesi: *Dinlenmek, her çalışan insanın arada bir yapması gereken biyolojik ve psikolojik bir ihtiyaçtır. Bu anlamda tatil sözcüğü dinlenmekle özdeşleştirilebilir.*

Geçiş cümlesi: *İş hayatının devamlı aynı periyotlarla, aynı tempoyla sürmesi de insanların kendilerini bir süre sonra makine gibi hissetmelerine sebep olabilir. Tatile çıkmak bu monotonluğu kıracak en iyi çaredir.*

Geçiş cümlesi: *Herkes doğduğu ve büyüdüğü yerde çalışmayabilir. İnsanlar çeşitli sebeplerle memleketlerinden çok uzaklarda yaşamak zorunda kalabilirler. Ancak gittikleri yere anne, baba kardeş ve diğer yakınlarını götüremezler. Sosyal bir varlık olan insan hayatının bir bölümünü paylaştığı yakınlarını ara sıra görmek ister. Tatile çıkmak, çoğu zaman memlekete gidip aile büyüklerini ve eski dostları ziyaret etmek olabilir.*

Bazı paragraflar *önce, sonra, daha sonra, ardından, nihayet* gibi çok klasik geçiş ifadeleriyle birbirine bağlanabilir. Ancak Bu ifadeleri sık tekrar etmek okuru sıkabilir ve yazıda çocukça bir anlatım havası uyandırabilir. Onun için değişik geçiş ifadeleri aranmalıdır.

Örnekleme veya Örnek Verme (Illustration)

Warren ve Brooks açıklayıcı anlatımın dördüncü aşamasının örnekleme ve örnek verme olduğunu belirtir⁴⁸. Örnekleme veya örnek verme açıklayıcı anlatımın temelini oluşturur. Örnekleme, sözlükte, bir metinde resim, fotoğraf, diyagram vb. açıklayıcı malzemelerin kullanılması anlamına gelir. Bu malzemeler kullanılarak anlatılan şey daha açık bir hâle getirilir⁴⁹. Herhangi bir konuda *genel bir şey söyledikten sonra onu*

⁴⁸ Şekil Brooks & Warren, Modern Rhetoric başlıklı kompozisyon kitabından alınmıştır. Bk. Brooks & Warren, Modern Rhetoric, Second Edition, p.78.

⁴⁹ Sally Wehmeier, Oxford Advanced Learners Dictionary, Oxford University Pres, Sixth Edition, New York:2000, pp.595-596.

*bir ya da birkaç örnek vererek daha açık hale getiririz. (...) Örnek diğer kalıpların büyük bir bölümünü oluşturur. Mukayese yaparken ve zıtlıkları gösterirken genellikle örnekleri mukayese eder ve farklılıkları gösteririz. Analiz sürecinde, bir örnek sayesinde genel bir yöntemi açıklarız. Asıl açıklama biçimlerinden birini örnekle tanımlarız.*⁵⁰ Bu durum örneklemenin hem yazılı anlatımda hem sözlü anlatımda daima başvuru bir açıklamam tarzı olduğunu göstermektedir. Nitekim günlük hayatta veya yazılı anlatımda, *örneğin, meselâ, örnek vermek gerekirse, söz misali* vb. açıklamayı pekiştirici kalıplara daimâ rastlanmaktadır.

Örnek bir bütünün grup temsilcisidir; soyut bir fikri somut ve anlaşılır hâle getirmek için bir misal olarak seçilir. *Soğuk hava*, ifadesine tek başına bakıldığında, bu ifade, *sıfırın altında on derece* ya da *donmuş yağmur ve buz fırtınası* şeklinde düşünülebilir. *Kötü bir gün geçirdim* ya da *Konser mükemmeldi* gibi genel ifadelere yazı yazarken sıklıkla kullanılan ifadelerdir. Bu gibi kullanımlar, özel örneklerinin ne olduğu açıklanmadığı sürece, temelden yoksun ve soyut kalacaktır. Bu ifadelerden herkes farklı şeyler anlayabilir. Söz konusu ifadeleri önemli hâle getiren unsur, kişisel değer yargılarının farklılığıdır. Örneğin yazar, *Kötü bir gün geçirdim; çünkü özel eğitimcimle olan randevuma geç kaldım ve cüzdanımı kaybettim*. Derken, bir başkası da *Kötü bir gün geçirdim, Annem kalp krizi geçirdi ve ben de dün öğlenden beri yoğun bakım ünitesinin önünde bekledim* diyebilir. Her iki örnekteki *kötü bir gün geçirdim* ifadesine bakarsak, şöyle bir durumla karşı karşıya kalırız.

Genel örnekler eğer, özel örneklerle çoğaltılıp geliştirilmezse, fazla bir şey ifade etmez. Başka bir ifadeyle, genel örneğin bağlamı olmadığı sürece bir anlamı yoktur. Seçilen örneklere, geniş ve genel ifadeleri özelleştirmeli, okur için belirsiz sayılabilecek nitelikte olan ifadeleri belirli hâle getirmelidir. Böylece açıklayıcı anlatımda kullanılan örnekler, belirsiz veya genel ifadeleri daha açık, daha eksiksiz ve daha sınırlı bir hâle getirir. Söz konusu örnekler mümkün olan en etkili yolla kullanılmalıdır. Aşağıda, örnek verme yöntemleri kısaca özetlenmiştir.

⁵⁰ Writing Well, s.261

1) Verilen örnekler ana düşünceyi desteklemelidir. Tez cümlesinin açıklayan ve destekleyen örnekler, ana fikri biraz daha tanımlamalı, kesin sınırlarla desteklemeli ve ana fikrin bakış açısını geliştirmelidir.

2) Örnekler metinde ele alınan konunun içeriğini sağlamlaştırılmalı, yazıyı daha anlamlı hâle getirmeli ve yazının inandırıcılığına yardımcı olmalıdır.

3) Örneklerin mümkün olduğu kadar özel örneklerden seçilmesi gerekir. Açıklayıcı anlatımda bir özel örnek, genel olanlardan daha fazla özel olan bir özelliği içerir. *Meyve* denildiğinde genel bir yiyecek akla gelir. Fakat *elma* denildiği zaman daha özel bir tat akla gelir. Genel örneklerin okur zihninde daha geniş bir yer kapladığı doğrudur. Bununla beraber okura mümkün olan en özel örneği vermek daha faydalıdır. Örneğin, *ağırsiklet şampiyonları emekli olduktan sonra, yeniden spora dönerler* ifadesindeki *ağırsiklet şampiyonları* yerine *Pek çok profesyonel atlet, mesela Joe Louis ve Muhammed Ali gibi ağırsiklet şampiyonları emekli olduktan sonra yeniden spora döndüler* gibi dar kapsamlı bir örnek açıklayıcı anlatımda daha yararlıdır. Kısaca, yazının içeriği ile ilgili iyi seçilmiş somut örnekler konunun açıklanması açısından, genel örneklere göre oldukça aydınlatıcıdır.

4) Verilen örnekler yazıdaki fikirleri destekleyen örnekler olmalıdır. Örneklerin sayısını arttırmaya gerek yoktur. Fakat ana noktayı yeteri kadar desteklemek (konu cümlesi ya da ileri sürülen tez) kalıcılığın sağlanması açısından önemlidir. Örneklerin niceliği ile ilgili kesin bir kural yoktur. Bazen konuyu açıklamak için tek bir örnek yeteceği gibi bazen çok sayıda örnekle bile konu yeterince açıklanmış olmayabilir.

5) Seçilen örnekler kusursuz olmalıdır. Gösterilmek ya da desteklenmek istenilen genel fikirlerle dair örnekler, fikrin okura kusursuz olarak sunumunu sağlar. Eğer *lise öğrencilerinin, günümüzde II.Dünya Savaşı hakkında çok az şey bildiği* ana fikrini destekleyici örnek vermek gerekiyorsa, bu fikri desteklemek bir iki öğrenciden hareket etmek yeterli değildir. Kanıt olarak belki sınıftaki iki öğrencinin bilgisizliğin

gösterilmesi yeterli olabilir. Fakat iki öğrenci tek başlarına bütünü ya da günümüzdeki diğer lise öğrencilerinin tamamını temsil edemezler.

6) Örnek verirken okura karşı dürüst olmak gerekir. 13-19 yaş arası evliliklerin genellikle başarılı olduğunu iddia edilirse ve sonra açıklayıcı birkaç vaka delil gösterilirse, istatistiksel açıdan yanlış olan bir fikir savunulmaktadır. Böyle bir açıklama yapılamaz ve sonra 13-19 yaşında başarılı olmuş birkaç müstesna örnekle bu sunulamaz. Bunun yerine iddiayı çok daha dürüst bir şekilde yeniden ifade eder ve “13-19 yaşında yapılan evlilikler bazen başarılı olabilir.” denilebilir. Böylece, durumu kurtaran birkaç örnek verilebilir ve okura karşı dürüst olunur.

7) Örnekler düzenli bir şekilde ifade edilmelidir. Bütün örneklerin eşit derecede temsil edilmesi düşüncesinin belirli bir çekiciliği olsa da, örneklerin etkili bir şekilde organize edilmesi daha faydalıdır. Düzenlemenin basitten karmaşığa doğru yapılması, konunun anlaşılması açısından daha etkilidir.

8) Örnekler etkili bir şekilde ifade edilmelidir. Meselâ, *örneğin* gibi bir ifadeyle konuya girmek pek şık bir tutum değildir. Aynı zamanda, *örneğin*, *meselâ*, *örnek olarak* gibi ifadeler gereğinden fazla kullanılmamalıdır⁵¹.

Mukayese ve Zıtlıklar

Brooks ve Warren’e göre, bir açıklama metodu olan mukayese, bir konuyu iki ya da daha fazla nesne arasındaki benzerlikleri belirtmek suretiyle açıklamaktır. Zıtlık ise iki nesne arasındaki farklılıkların belirtilmesidir⁵². Mukayesede iki ya da daha fazla şey arasındaki benzerlikler değerlendirilir. Zıtlıklarda ise benzerliklerden çok farklılıkların vurgulanır.⁵³ Fikirler, örneklerle geliştirirken ve desteklenirken, söz konusu fikirleri aynı derecede temsil eden örnekler verilir. Söz konusu örneklerin aralarındaki

⁵¹ Örnekler bölümü “The Resourceful Writer A Basic Writing Course” adlı kitaptan özetlenmiş ve verilen örnekler Türkçe’ye uyarlanmıştır. Bkz. A.g.e., William H. Barnwell, Robert Dees, Houghton Mifflin Company, Boston, 1991, s. 160-165

⁵² Bk. Brooks & Warren, Modern Rhetoric, Second Edition, p.87.

⁵³ Writing With A Purpose, s.:114

benzerliklerin gösterilmesi mukayese farklılıkların gösterilmesi ise zıtlıktır. Mukayese ve zıtlıklar bir şeyin diğerinden daha mükemmel olduğu anlatılmak istendiğinde ya da iki şeyin birbiriyle benzeyen ya da birbirinden farklı yönlerini alışılmışın dışında bir yolla göstermek istenildiğinde kullanılır⁵⁴.

Mukayese bir fikrin doğruluğunu ispatlamayı amaçlar. Mukayese de üç temel amaç vardır. Bunlardan birincisi farklı olduğu düşünülen iki şeyin aslında benzer olduğu, ikincisi, benzer olduğu düşünülen iki şeyin farklı olduğu; üçüncüsü ise mukayese edilmesine rağmen iki şeyin denk olmadığı ve birinin diğerinden daha iyi olduğu gösterilir⁵⁵. Bu amaçlardan her birini gerçeğe ulaşma çabası olarak değerlendirmek gerekir.

İnsan düşüncesi genellikle mukayese ve tezat üstüne kurulur. Bir ev büyük denildiğinde, aslında onun diğer evlerden büyük olduğu anlatılmaktadır. Aynı ev, bir gökdelenle ya da bir şatoyla karşılaştırıldığında oldukça küçük görülebilir (...) Büyük, küçük, iyi, kötü vb. kelimeler, nesnelere, kişileri ya da olayları tasvir etmekte kullanılan ifadelerdir. Bu tür ifadeler, sadece kendi kategorilerindeki diğer ifadelerle mukayese edildiğinde veya aralarındaki zıtlıklar gösterildiğinde bir anlam ifade ederler. Örneğin, büyük ve küçük elmasları birbiriyle mukayese etmek anlamlı olmakla beraber, elmasları elmalarla mukayese etmek son derece anlamsız bir kıyaslamadır⁵⁶. Kısaca mukayesesi yapılan iki şeyin cinsinin, işlevinin, kategorisinin, denkliğinin vb. şeylerinin benzer ya da aynı olmasına dikkat etmek gerekir.

Mukayese ve tezat hüküm ya da karar vermemiz gereken bir konuda araç olabilir. Bir kazak ya da kullanılmış bir araba satın almadan önce karşılaştırma yaparız; Kayıt olacağımız dershaneyi seçmeden önce, söz konusu dershaneyi diğerleriyle mukayese ederiz. Aynı şekilde bir varlığı veya nesneyi tanımlamak ya da açıklamak için de karşılaştırma yaparız. Hamburger şişmanlatıyor dediğimiz zaman neyi kastederiz? Mantarla karşılaştırıldığında şişmanlatıyor mu? Ya da bir galon dondurmaya

⁵⁴ The Resourceful Writer A Basic Writing Course, s.168

⁵⁵ Writing With A purpose, s.:114

⁵⁶ The Resourceful Writer A Basic Writing Course, s.: 169

karşılaştırıldığında şişmanlatıyor mu? Şişmanlatıyor kelimesinden herhangi bir anlam çıkarmak için karşılaştırmalar yapmaya muhtacız. Bu durumda mukayese ve tezat bir kelimeyi tarif etmekle eşdeğerdir.⁵⁷ Bir yazıda karşılaştırma ve tezadı kullanmanın iki yolu vardır: 1)Blok olarak karşılaştırma (A+B). 2) Parçalar halinde karşılaştırma. (A/B+A/B).

Blok olarak karşılaştırma

I.Giriş: Bu bölümde tartışılan iki şey muhataba sunulur. Konulara dair gereken tanımlamalar ve betimlemeler yapılır. Ayrıca bu iki konunun hangi yönden mukayese edileceği de eklenir.

II.Gelişme:

A.Konu 1

- 1.Değınilecek olan A noktası
- 2.Değınilecek olan B noktası
- 3.Değınilecek olan C noktası

B.Konu 2

- 1.Değınilecek olan A noktası
- 2.Değınilecek olan B noktası
- 3.Değınilecek olan C noktası

III.Sonuç: Sonuç kısmında çözümlenmenin bulguları üzerine yorum yapılır, ana noktalar özetlenir ve bazen yazarın bulgulara dayalı olarak vardığı hükümler üstü kapalı olarak anlatılır.

Parçalar Halinde Karşılaştırma

I.Giriş: Bu bölümde tartışılan iki konu da muhataba sunulur. Konulara dair gerekli tanımlamalar ve betimlemeler yapılır. Bu iki konunun analiz edileceği karşılaştırmanın temelleri de eklenir.

II.Gelişme:

⁵⁷ Writing Well, s.:270

A.Deđinilecek A noktası

1.Konu 1

2.Konu 2

B.Deđinilecek B Noktası

1.Konu 1

2.Konu 2

III.Sonuç: Sonuç kısmında çözümlemenin bulguları üzerine yorum yapılır, ana noktalar özetlenir ve bazen yazarın bulgulara dayalı olarak vardığı hükümler üstü kapalı olarak anlatılır.

<http://www.ege-edebiyat.org>